

Інтертекстуальність у п'єсі Гельмута Байєрля "Пані Флінц"

О. І. Анхим

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, Україна
Corresponding author. E-mail: ankhimoleksii@gmail.com

Paper received 02.04.18; Accepted for publication 06.04.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-161VI48-01>

Анотація. У статті розглянуто інтертекстуальну площину п'єси Гельмута Байєрля "Пані Флінц" на внутрішньотекстовому й міжтекстовому рівнях. На матеріалі даного твору досліджено різні види інтертекстуальності та їх вплив на розуміння тексту. Прیدілено увагу значенню творчого діалогу Бертольта Брехта і Гельмута Байєрля щодо формування манери письма останнього.

Ключові слова: Гельмут Байєрль, інтертекстуальність, творчий діалог, епічний театр.

Вступ. Створюючи текст, автор входить у широкий діалоговий контекст літератур різних епох і вибудовує при цьому свою власну естетико-світоглядну позицію та художні форми, які сприяють найбільш чіткому її вираженню. Водночас такий діалог стосується не лише самих текстів, але й відповідних епох і культур, що уможливило розширення культурно-літературного контексту. Тому не дивно, що більшість вчених сходяться на думці, що інтертекстуальність, тобто властивість текстів установлювати зв'язки між собою, притаманна кожному тексту, адже, постійно знаходячись у взаємозв'язках і взаємодіях з іншими текстами, він свідомо чи несвідомо включає в себе відбитки більш ранніх творів і сам включається у твори інших авторів. Таким чином, розгляд текстів у їхній інтертекстуальній взаємодії сприяє не лише розумінню літературного процесу, але й характеристиці складних переплетінь у наявних текстах, що виявляється як на змістовному рівні, так і на рівні текстового цілого.

Зважаючи на це, теорія інтертекстуальності по праву знайшла своє особливе застосування при аналізі художніх текстів, де вона постає як важливий елемент творення самого тексту. Концепт "інтертекстуальність", в основу якого лягла теорія діалогізму М. Бахтіна, є одним із основних у сучасному літературознавстві, а його дослідженню, починаючи з 60-х років ХХ ст., присвячена велика кількість наукових розвідок. Зокрема, різні підходи і тлумачення категорій інтертексту та інтертекстуальності спостерігаються у працях Ю. Крістєвої, якій, власне, і належить авторство терміну, Р. Барта, Ж. Дерріди, Ж. Женетта, Ю. Лотмана, Н. Фатєєвої, Н. Корабльової, Н. Науменко, Л. Біловус та ін. Але, незважаючи на те, що детальний розгляд і дослідження інтертекстуальності припадає лише на другу половину ХХ ст., саме ж явище існувало завжди. Елементи запозичення можна виявити вже в Старому Завіті, античній літературі, творах епохи Відродження тощо. І справді, читаючи праці того чи іншого автора, можна виявити прямий чи опосередкований вплив на нього інших авторів і текстів, що проявляється на текстуальному, образному, сюжетному, жанровому, родовому та інших рівнях.

Огляд публікацій за темою. Незважаючи на значний творчий доробок німецького драматурга Гельмута Байєрля, його п'єси, як і сама особистість, залишаються практично недослідженими і невідомими українському читачеві. В контексті загального дослідження літератури НДР Г. Байєрлю, з огляду на яскраво виражений

ідеологічний характер його п'єс, не приділяли великої уваги, а його творчість згадувалася лише побіжно. Окремі, більш детальні дослідження, присвячені працям цього талановитого драматурга, можна зустріти здебільшого у радянській науковій літературі. Проте такі розвідки вчених-літературознавців не передбачали ґрунтовного аналізу інтертекстуального поля тої чи іншої п'єси драматурга.

Мета. Метою статті є виявлення найпоказовіших форм і типів інтертекстуальності у п'єсі Г. Байєрля "Пані Флінц", а також з'ясування їхнього значення у межах художнього цілого п'єси.

Матеріали і методи. Для виявлення внутрішньотекстових та міжтекстових взаємодій у байєрлівській п'єсі "Пані Флінц" (1961) була надана перевага текстуальному аналізу із застосуванням інтертекстуального підходу. При визначенні певних типів інтертекстуальності ми керувалися класифікацією транстекстуальних відношень, розробленою французьким літературознавцем Ж. Женеттом у праці "Палімпсести: література другого ступеня" (1982).

Результати та їх обговорення. Одним із прикладів наявності потужного інтертекстуального поля є п'єса німецького драматурга Гельмута Байєрля "Пані Флінц". Розгляд цього твору крізь призму інтертекстуальності показує, що на творчість письменника істотно вплинула брехтівська театральна теорія і практика. Саме опираючись на праці Бертольта Брехта та діалогізуючи з ним, Байєрль написав й інші свої відомі п'єси, зокрема "Констатацію" (1957) та "Іоанну із Дьобельну" (1969). Проте апогеєм творчості драматурга вважається все ж його твір "Пані Флінц", де за допомогою обробки відомої п'єси Б. Брехта "Матінка Кураж та її діти" (1938/1939), драматург показав дієвість брехтівських методів при зображенні нових суспільно-історичних обставин.

Насичення тексту даної праці різними типами інтертекстуальних зв'язків, що проявляються на власне інтертекстуальному (цитати, алюзії тощо), паратекстуальному, метатекстуальному, архітекстуальному тощо рівнях, є безумовним свідченням того, що байєрлівська п'єса багато в чому стала переосмисленням брехтівської драми-перестороги "Матінки Кураж та її діти", яка є найяскравішим втіленням теорії "епічного театру". Проте детальний розгляд п'єси в інтертекстуальному розрізі допомагає виявити міжтекстові взаємодії й з іншими працями Брехта, а також Біблією, філософією тощо.

Інтертекстуальність п'єси "Пані Флінц" виявляється передусім на рівні рецепції творчості Брехта, зокрема його епічного театру. Поряд із переосмисленням сюжету відомої п'єси Брехта Байерль вдається також до використання подібних образів, мотивів, моделей поведінки і т. д. Водночас автор і сам наголошував на зв'язку своєї п'єси "Пані Флінц" із "Матінкою Кураж" в одному зі своїх інтерв'ю: "Роздумуючи над написанням для Вайгель великої ролі, очевидним було відтворити зв'язок з тими великими ролями, які вона вже грала, особливо з Кураж. Таким чином, виникло просте або найвніше міркування: що було б з Кураж, якби вона діяла в умовах не війни, а сучасного миру, і що трапилося б з її дітьми, скільки їх у неї і т.д." [5, с. 57] (тут і далі переклад мій – О. А.). В цих словах Байерля вже проглядається його намір за допомогою просторово-часового підходу перенести головну героїню Брехта в сучасні умови. Таким чином, зважаючи на форму та зміст п'єси й коментар самого Байерля, виникає необхідність у детальному розгляді та порівнянні згаданих творів.

Отже, ідейна та сюжетна близькість обох п'єс, подібний підхід до трактування образів та використання елементів епізації драми свідчать про беззаперечний зв'язок п'єс Байерля і Брехта. Пані Флінц, прототипом якої стала героїня Брехта – матінка Кураж, також прагне відгородити своїх дітей від зовнішнього світу й у такий спосіб захистити їх від усіх небезпек, але так само зазнає поразки і втрачає дітей. Така проекція брехтівської "Матінки Кураж" на нову соціально-історичну дійсність – свідомий крок Г. Байерля.

Байерлівська Марта Флінц характеризується рядом властивостей, які вказують на її "спорідненість" із брехтівською Анною Фірлінг, тому не дивно, що уже в назві можна виявити інтертекстуальну спрямованість п'єси, адже тут драматург вдається до алузії, яка виявляється у формі алітерації прізвищ головних героїнь обох п'єс: Flinz – Fierling (Флінц – Фірлінг). Даний інтертекстуальний елемент поєднує два тексти на асоціативному та образному рівні, що інтертекстуально моделює інтерпретацію твору. У такий спосіб Байерль прагне наголосити насамперед на спільних рисах своєї героїні із героїнею Брехта, а саме: самовідданій любові до своїх дітей, сміливості й агресивності у суперечках з кожним, хитрості й впертості, за допомогою яких вона прагне здійснити свої наміри, відсутності рефлексії щодо вибору засобів, коли йдеться про те, щоб гарантувати успіх своїм діям, винахідливості тощо. Обидві героїні — звичайні люди з великою життєвою силою і практичним розумом, енергійні й працелюбні, а також дещо егоїстичні, коли йдеться про їхні власні інтереси. При цьому вони знаходяться осторонь політики (Флінц лише в кінці п'єси стає на бік партії). Безпосередній вплив Брехта на образ пані Флінц проявляється навіть на мовному рівні. Як і її прототип, вона використовує розмовну мову, іноді з архаїчним та діалектичним забарвленням, із застосуванням фразеологізмів та різного виду тропів, наприклад, "мале, але своє" [2, с. 68], "одружений в молодості ніколи не кається" [2, с. 69], "тут було лише на раз куснути" [2, с. 53], "...так наговорить йому сім мішків гречаної вовни" [2, с. 16] та ін. В деяких ситуаціях Байерль навіть вкладає в уста Марти Флінц у точно такій же або дещо зміненій формі вигук Кураж (Кураж: "Йосип-Марія" [3, с. 75], Флінц:

"Йосип-Марія" [2, с. 55], "Ісус-Йосип-Марія" [2, с. 51]), а при наголошенні на егоїстичному характері своєї героїні використовує майже ідентичні з її прототипом фрази (Кураж: "...я повинна про себе саму подумати" [3, с. 61], Флінц: "Ми повинні про себе самих подумати" [2, с. 27]). В окремих випадках Байерль вдається навіть до вживання використаних Брехтом прислів'їв. Наприклад, у сьомій сцені другого акту, фабрикант Нойман озвучує прислів'я, яке промовляв Священник у брехтівській п'єсі: "Хто хоче снідати з чортом, хай запасеться довгою ложкою" [2, с. 51]). Дані елементи запозичення вказують на сильні інтертекстуальні зв'язки обох творів, а використання такої цитатності засвідчує експліцитний зв'язок "Пані Флінц" із п'єсою Брехта.

Отже, при створенні свого "контрпроєкту" щодо п'єси "Матінка Кураж та її діти" Байерль також використовує мотив материнської любові й обирає в якості центрального персонажу постать матері. Проте, відповідно до різних суспільно-історичних обставин, драматурги ставлять різні завдання перед собою. Брехт намагається з'ясувати, чи зможе маркітантка Анна Фірлінг вберегти своїх дітей, балансуючи між війною як джерелом заробітку та намаганням утримати своїх дітей від участі у цій війні. Байерль же прагне художньо дослідити, чи зможе в минулому сільськогосподарська працівниця Марта Флінц зробити свою сім'ю щасливою, якщо вона своїм сином загородить шлях в ряди соціалістів. Прагнення зберегти сім'ю, відгородивши своїх дітей від зовнішнього світу, стає тим інтертекстуальним елементом, що пронизує обидві п'єси. Проте, вже при порівнянні назв цих п'єс та зважаючи на їхню паратекстуальність, стає очевидним, що у центр своєї комедії Байерль хотів помістити образ не так матері, як жінки.

Наступними елементами інтертекстуальності п'єси Байерля є використання надзвичайно яскравих заголовків, які виконують, окрім інформативної, також символічну, прогностичну, діалогізуючу, іронічну та естетичну функції. Наприклад, три заголовки до актів (перший акт – "(Пані Флінц і антифашистсько-демократичний лад) 1945 – квітень 1946", другий – "(Пані Флінц і революційно-демократичний лад) 1946 – 1948", третій – "(Пані Флінц і Німецька демократична республіка) 1948 – 1952"), зважаючи на їхні паратекстуальні зв'язки, уже вказують передусім на широкий історичний контекст подій та конфронтацію головної героїні з тим чи іншим відрізком історії. Таким чином, п'єса, побудована у вигляді своєрідної хроніки подій, стала широкою панорамою тогочасної сучасності. Частину заголовків до сцен Байерль пише у вигляді тематичних вказівок, наприклад "Товариші" (I/5), "Партія" (II/6), "Народний контроль" (II/8), "Кооперативний план" (III/14) тощо, що містять інтертекстуальні зв'язки із основними положеннями тогочасної політики НДР, сформульовані у "Комуністичному маніфесті" (1848) Маркса і Енгельса. До того ж, наведення тексту із Маніфесту в межах п'єси є прикладом застосування Байерлем структури "текст у тексті", що допомагає читачам та глядачам зрозуміти сенс та форму цілого твору через певний епізод. Виникаючий при цьому діалог автора із реципієнтами уможливорює розуміння останніми ідеології зображеного соціально-історичного поля.

Особливо потужні інтертекстуальні і, відповідно, паратекстуальні зв'язки проявляються в заголовках до сцен першого акту, в якому відбувається конфронтація пані Флінц з антифашистсько-демократичним ладом. У заголовках до перших чотирьох сцен першого акту Гельмут Байерль вдається до цитування Біблії. В даному випадку цитати-заголовки мають надзвичайно велике значення у межах дії п'єси. Наприклад, використаний до першої сцени першого акту заголовок "Багато осель у домі Мого Отця", вказує на звернення драматурга до Євангелія від Івана (14:2). Відповідно, тут виявляються досить сильні паратекстуальні зв'язки, адже в даній сцені головна героїня, завдяки особливій доброзичливості Ноймана, знаходить собі й своїм дітям притулок. У заголовку до другої сцени "Пустить діток до Мене приходити" драматург вдається до цитування Євангелія від Марка (10:14). Прогностична функція даного заголовку виявляється в тому, що Нойман після прибуття п'ятьох синів Флінц у відчаї втрачає свій кабінет, оскільки відтепер, відповідно до однієї із постанов антифашистсько-демократичного ладу, він належить Флінцам. Наступна сцена "Дивись, я покажу вам землю, де тече молоко і мед" також відсилає читачів і глядачів до Біблії, а саме історії з Другої книги Мойсеевої. Паратекстуальність тут вбачається в тому, що один із синів пані Флінц залишає свою матір і свою працю різьбяря і йде працювати на благо нової держави, яка пропонує йому більш вигідні умови життя. В подібній манері Байерль дає заголовок і четвертій сцені, в якій переселенці, підбурені панею Флінц, не розуміючи складних умов розвитку після 1945 р., постають проти Вайлера і Ельстермана і руйнують гуртожиток для переселенців. У зв'язку з цим драматург знову ж таки вдається до Біблії, використовуючи цитату з історії про розп'яття: "Бо не знають, що роблять" (Євангеліє від Луки 23:34). Біблійні мотиви можна віднайти і в інших місцях тексту п'єси, зокрема у тринадцятій сцені, яка має заголовок "Сповідь". Ця сцена є переломною у п'єсі, адже після неї відбувається злам у свідомості головної героїні і, як наслідок, Флінц стає на сторону партії. В даному контексті необхідно вказати і на інтертекстуальні зв'язки заголовку одинадцятої сцени "Олюднення", які виявляються, з однієї сторони, у співвіднесеності назви з працею Ф. Енгельса "Роль праці в процесі перетворення мавпи в людину" (1876), а з іншої, – з біблійним мотивом Боговтілення, що є ще одним варіантом перекладу німецького "die Menschwerdung".

Естетичне значення і функція згаданих заголовків впливає із багатогранного контрасту між змістом сцен і самими цитатами. Релігійному біблійному світові у п'єсі протиставляється сувора реальність. Проте таке заперечення упорядкованого біблійного світу через його конфронтацію із дійсністю є лише однією стороною контрасту. З іншої сторони, протиставлення божественного "порядку" і земного "безладу" ні в якому разі не показується як щось незмінне. Навпаки, у своїй п'єсі за допомогою інтертекстуального діалогу із Біблією Байерль прагне на прикладі пані Флінц продемонструвати, що цей безлад можна подолати і що будівництво нової держави, хоч і сповнене протиріч, проте є передумовою прийдешнього добробуту для всіх. Таким чином, божественна досконалість, яка через зіставлення

із дійсністю спочатку зводиться до абсурду, врешті-решт протистоїть новому суспільному порядку, що розвивається і несе з собою, відповідно до ідеологічних поглядів автора, кращі умови для життя людей. Водночас світ зображується не божественно-гармонічним, як це "обіцяють" заголовки, а хаотичним, таким, що за допомогою активних дій людей поступово приводиться до ладу, впорядковується.

Проте цитатне поле Байерля не обмежується лише Біблією і основними постулатами соціалістичної ідеології. Драматург вдається також до філософських мотивів. Наприклад, у заголовку до сьомої сцени Байерль вживає знаменитий вираз Гегеля "Хитрість розуму". Не дивно, що у даній сцені драматург вдається саме до цього виразу, адже у тексті йдеться про те, що боротьба матері за збереження своєї сім'ї осторонь держави і політики не отримала очікуваних результатів, а навпаки – один із синів Антон залишає пані Флінц і переходить на сторону соціалістичної держави, вступивши на робітничо-селянський факультет у Берліні, а інший – Франтішек – організовує профспілкові збори. Таким чином, спостерігаються досить сильні паратекстуальні зв'язки. Ніби вступаючи у діалог із Гегелем, Байерль переносить і поширює його ідеї на контекст свого власного твору, чим надає зображуваним подіям ще більшої вагомості.

Інтертекстуальні та паратекстуальні зв'язки можна віднайти і у заголовку до дев'ятої сцени "Істина конкретна". Даний заголовок є результатом творчого діалогу Байерля з Брехтом, адже "Істина конкретна" – один із найулюбленіших девізів Брехта, який завжди висів у його робочій кімнаті. Водночас даний вислів відсилає знову ж таки до Георга Гегеля, який зазначав: "Якщо істина абстрактна, то вона – не істина. Здоровий людський глузд прагне конкретного" [1, с. 89]. Інтертекстуальність даної сцени полягає і у тому, що Байерль ніби співставляє табличку Брехта із надписом "Істина конкретна" із вивіскою на дверях фабрики "Народне підприємство". Також важливим є те, що Байерль наприкінці даної сцени використовує сонг (слід зауважити, що у п'єсі "Пані Флінц" драматург лише раз вдається до даного прийому епізації драми), в якому автор сформулював основні положення соціалізму, щоб ще раз підкреслити, що бажання пані Флінц і нової держави ідентичні і що лише у співпраці можна досягнути результату. Це неабияк вплинуло на подальшу зміну свідомості пані Флінц.

Такі відсилання Байерля у заголовках до Біблії та інших претекстів в інтертекстуальному ключі моделюють інтерпретацію змісту тієї чи іншої сцени та вказують на їхню діалогічність у новому контексті. Серед поліфункціональності даних заголовків все ж найважливішим є їхнє завдання акцентувати увагу глядачів на важливості зображуваних подій. Очевидно, що такі "коментарі" спонукають глядача спостерігати за подіями на сцені під певним кутом зору, а саме критичним (згідно з концептами епічного театру), і допомагають сприйняти всю багатогранність зображуваних подій.

Окрім власне інтертекстуальних та паратекстуальних зв'язків, у п'єсі Байерля зустрічаються і метатекстуальні зв'язки, тобто, згідно із концепцією Женетта, посилання автора на власний передтекст. Зокрема, у

другій сцені першого акту Байерль використовує елемент мовної гри зі своєю ж навчальною п'єсою "Констатація", що реалізується на рівні співставлення прізвищ головних героїв (Флінце – Фінце) (у п'єсі "Констатація" прізвище головного героя – Фінце):

Нойманн представляючи її Швертфегеру Це пані Фінце.

Пані Флінц Флінц.

Нойманн Правильно. У пані Фінце п'ятеро дітей [2, с. 22].

Дану аллюзію, яка водночас вказує на інтертекстуальні та метатекстуальні зв'язки із п'єсою "Констатація", Байерль використовує з метою створення комічного ефекту у п'єсі.

До інтертекстуального поля байерлівської п'єси належить також її жанровий зв'язок, тобто архітекстуальність, із п'єсою Брехта "Матінка Кураж та її діти". Обидві п'єси об'єднує уже те, що їм властивий жанровий синкретизм. Обидва твори поєднують у собі елементи як історичної драми, так і драми-параболи. Проте, на відміну від брехтівської драми-перестороги, Байерль свідомо пише свою п'єсу у жанрі комедії з метою показати переваги нового суспільно-історичного ладу. З огляду на даний синкретизм не дивно, що думки науковців при спробі віднести байерлівську п'єсу до одного із жанрів розділялися. Сам же Байерль називає свою комедію історичною п'єсою, яка одночасно є параболою відносно безпосередньої дійсності [4, с. 13]. Проте архітекстуальність п'єси Байерля проявляється не лише у її жанровому зв'язку із п'єсою "Матінка Кураж та її діти". Архітекстуальні зв'язки можна віднайти також і з іншими п'єсами Брехта, зокрема "Мати", "Гвинтівки пані Каррар", а також "Дні Комуни". Наприклад, приймаючи до уваги постійну динаміку п'єси Байерля, що проявляється як на суспільно-політичному, так і на особистісному рівні, доречним

було б її співставлення із історичною драмою "Дні Комуни", на чому наголошував німецький літературознавець і критик Германн Келер. Проте, якщо розглядати п'єсу Брехта з позиції зображення головної героїні, то, окрім інтертекстуальних зв'язків зі своїм головним прототипом Кураж, вона має також спільні риси і з іншими героїнями брехтівських п'єс, зокрема із Пелагєю Власовою ("Мати" (1931–1932)) та Тересою Каррар ("Гвинтівки пані Каррар" (1937)), яким також властива певна динаміка і які також є позитивними фігурами матерів. Саме у такій динаміці, яка притаманна п'єсі "Пані Флінц", полягає одна із найбільш істотних її відмінностей від брехтівської "Матінки Кураж та її діти", головної героїні якої притаманна статика.

Висновки. Результати інтертекстуального аналізу п'єси Г. Байерля дозволяють чітко побачити насамперед продуктивність творчої рецепції автором Брехта, що виявляється на різних рівнях і у різних формах. П'єса Брехта "Матінка Кураж та її діти" стала, безумовно, моделлю для Байерля, за допомогою якої, із застосуванням принципів епізації драми, він зумів перенести художній досвід свого вчителя у нову історичну дійсність та, "перевернувши" її, пристосувати до умов нового суспільства. Таким чином, Байерль спромігся не лише показати силу і флексибельність брехтівських теорій, але й довести, що театр Брехта живий і продовжує вражати глядачів, виконуючи при цьому важливі суспільні завдання. Різноманітні інтертекстуальні включення, зокрема використання цитат із Біблії, звернення до філософських мотивів тощо, також є ознаками позатекстової гри автора з читачем та глядачем. Використані драматургом елементи інтертекстуальності апелюють до ерудованого читача та глядача і спрямовані на активізацію у них спогадів та асоціацій, а також на необхідне, згідно із інтенцією автора, сприйняття матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гегель Г. В. Ф. Лекции по истории философии. Кн. 1. / Г. В. Ф. Гегель. – СПб.: Наука, 1993. – 350 с.
2. Baierl H. Frau Flinz. / H. Baierl. – Berlin : Henschelverlag Kunst und Gesellschaft, 1971. – 99 S.
3. Brecht B. Mutter Courage und ihre Kinder. / B. Brecht. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 1999. – 185 S.
4. Jäger E.-M. Ein Gegenwartsstück, das Maßstäbe setzt. / E.-M. Jäger // Theater der Zeit. – 1961. – № 9. – S. 10–13.
5. Müller K.-H. Gespräch mit Helmut Baierl / K.-H. Müller // Theater der Zeit. – 1976. – № 5. – S. 57–61.

REFERENCES

1. Hegel G. W. F. Lectures on the Philosophy of World History. Book 1./G. W. F. Hegel. – Saint Petersburg: Nauka, 1993. – 350 с.

Intertextuality of the play "Frau Flinz" by Helmut Baierl

O. I. Ankhym

Abstract. The article analyzes the intertextuality of the play "Frau Flinz" by Helmut Baierl on internal textual and intertextual levels. Different types of intertextuality and their influence on the comprehension of the text are investigated on the basis of the play. Attention is focused on the creative dialogue between Bertolt Brecht and Helmut Baierl and its influence on the formation of the Baierl's style of writing.

Keywords: Helmut Baierl, intertextuality, creative dialogue, epic theater.

Интертекстуальность в пьесе Гельмута Байерля "Госпожа Флинц"

O. I. Ankhym

Аннотация. В статье рассматривается интертекстуальная плоскость пьесы Гельмута Байерля "Госпожа Флинц" на внутритекстовом и межтекстовом уровнях. На материале данного произведения исследованы различные виды интертекстуальности и их влияние на понимание текста. Подчеркивается значение творческого диалога Бертольта Брехта и Гельмута Байерля для формирования манеры письма последнего.

Ключевые слова: Гельмут Байерль, интертекстуальность, творческий диалог, эпический театр.